

СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД КАЖАНІВ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Ігор Загороднюк

Інститут зоології НАН України (Київ)

Zagorodniuk I. Systematic Review of Bats from the Eastern Europe. — Article presents a review of bat taxa, noticed in the regional fauna. Classification of species was conducted according to modern conceptions on this order system as a whole. Valid taxa names were defined more precisely, as well as their synonyms, and all taxa, established from the region, were listed. Brief reference on bat species distribution, abundance and protected category are given for each species.

Таксономічна історія кажанів досить складна, погляди на їх видовий склад і поділ видів на надвидові групи досі не стабільні і змінюються від зведення до зведення. Численні розбіжності існують у вживанні низки латинських назв, позначенні авторства чи дати опису таксонів. Саме таким проблемам присвячено цей огляд.

В основі контрольного списку таксонів – класичний Чекліст Дж. Еллермана (Ellerman, Morrison-Scott, 1951) та низка сучасних зведень, як регіонального рівня (Абеленцев, Попов, 1956; Корнеєв, 1965; Татаринів, 1972), так і глобального (Corbet, 1978; Павлинов, 1987; Wilson, Reeder, 1993; Павлинов и др., 1995; McKenna, Bell, 1997). Ці зведення стали основою для уточнення синонімів, змін рангів та дійсних назв таксонів, тощо.

Важливим уточненням до контрольного списку хіроптерофауни став новий Контрольний список кажанів Європи, підготовлений д-ром П. Ліною (див. розділ 6 цієї збірки).

Види кажанів Східної Європи

Рід *Rhinolophus* — підковоноси:

Rhinolophus hipposideros (Bechstein, 1800) — підковоніс малий.

Rhinolophus euryale Blasius, 1853 — підковоніс південний.

Rhinolophus ferrumequinum (Schreber, 1774) — підковоніс великий.

Miniopterus — довгокрильці:

Miniopterus schreibersii (Kuhl, 1817) — довгокрилець звичайний.

Myotis (s. str.) — нічниця:

Myotis blythii (Tomes, 1857) — нічниця гостровуха.

Myotis myotis (Borkhausen, 1797) — нічниця велика.

Leuconoe — малі нічниця:

Leuconoe bechsteinii (Kuhl, 1817) — нічниця довговуха.

Leuconoe nattereri (Kuhl, 1817) — нічниця війчаста.

Leuconoe dasycneme (Boie, 1825) — нічниця ставкова.

Leuconoe capaccinii (Bonaparte, 1837) — нічниця середземна.

Leuconoe daubentonii (Kuhl, 1817) — нічниця водяна.

Leuconoe brandtii (Eversmann, 1845) — нічниця Брандта.

Leuconoe mystacinus (Kuhl, 1817) — нічниця вусата.

Leuconoe emarginatus (Geoffroy, 1806) — нічниця триколірна.

Plecotus — вухані:

Plecotus auritus (Linnaeus, 1758) — вухань звичайний.

Plecotus austriacus (Fischer, 1829) — вухань австрійський.

Barbastella — широковухи:

Barbastella barbastellus (Schreber, 1774) — широковух звичайний.

Nyctalus — вечірниця:

Nyctalus leisleri (Kuhl, 1817) — вечірниця мала.

Nyctalus noctula (Schreber, 1774) — вечірниця дозірна.

Nyctalus lasiopterus (Schreber, 1780) — вечірниця велетенська.

Pipistrellus — нетопирі:

Pipistrellus pipistrellus (Schreber, 1774) — нетопир малий.

Pipistrellus nathusii (Keyserling, Blasius, 1839) — нетопир лісовий.

Pipistrellus kuhlii (Kuhl, 1817) — нетопир середземноморський.

Pipistrellus savii (Bonaparte, 1837) — нетопир лиликовидний.

Eptesicus — кажани:

Eptesicus serotinus (Schreber, 1774) — кажан пізній.

Eptesicus nilssonii (Keyserling, Blasius, 1839) — кажан північний.

Vespertilio — лилики:

Vespertilio murinus Linnaeus, 1758 — лилик двоколірний.

Таблиця 1. Склад, видовий обсяг та представленість родів кажанів з території України (число екз.) у найбільших зоологічних зібраннях України *

Рід (genus)	Видів (sp.)	LNHM	ZMKU	UMNH	Sum	%
<i>Rhinolophus</i>	2+1?	50	20	206	276	19,3
<i>Miniopterus</i>	1	2	36	59	97	6,8
<i>Myotis</i> (s. str.)	2	59	86	143	288	20,1
<i>Leuconoe</i>	6+2?	20	8	62	90	6,3
<i>Plecotus</i>	2	32	7	34	73	5,1
<i>Barbastella</i>	1	56	8	17	81	5,7
<i>Nyctalus</i>	3	31	81	138	250	17,5
<i>Pipistrellus</i> (s. str.)	3	5	17	92	114	8,0
<i>Hypsugo</i>	1	0	1	1	2	0,1
<i>Eptesicus</i>	2	38	32	63	133	9,3
<i>Vespertilio</i>	1	0	2	25	27	1,9
Загалом (Total)	24+3?	293	298	840	1431	100,0

* LNHM – Державний природознавчий музей НАНУ (Львів), ZMKU – Зоологічний музей Національного (Київського) університету та UMNH – Зоологічний музей Національного науково-природознавчого музею НАНУ (за: Zagorodniuk, 1998a).

Анотований список фауни

Сучасні погляди на склад регіональної фауни викладено коротко у наших попередніх зведеннях, зокрема, у огляді щодо оцінок чисельності та охоронних категорій кажанів (Загороднюк, Ткач, 1996; Zagorodniuk, 1998a), теріофауни Карпатського регіону (Загороднюк та ін., 1997) та Степу (Загороднюк, 1998г), контрольних списків теріофауни України (Загороднюк, 1998а-б), ревізії політипних комплексів ссавців (Загороднюк, 1998в; Zagorodniuk, 1998b) та у підготовленій для Мінекобезпеки довідці щодо міграцій кажанів (Загороднюк, Покиньючерда (1997; див. попередній розділ).

Для кожного таксону наводиться коротка таксономічна довідка (включно поширені у попередніх зведеннях латинські та українські назви: "SYN") та довідка щодо чисельності, поширення та охоронного статусу. Інформація щодо першоописів видів і родів та числа їх синонімів базується на зведенні Дж. Еллермана (Ellerman, Morrison-Scott, 1951). Описані зі Східної Європи форми видової групи наводяться відповідно до зведення І. Павлинова (1977).

Як оцінку відносної численності кожного з родів у таблиці 1 подано число (та відсоток) відомих з території України колекційних екземплярів, зібраних музеями України протягом всього ХХ ст. Охоронні категорії⁶ вказано згідно з останньою версією "Європейської червоної книги" (Red..., 1997).

Vespertilioniformes, seu Chiroptera — Кажани, або рукокрилі

Специфічна група тварин, що є таксономічно найбагатшим рядом регіональної теріофауни, більшість видів рідкісні (Абеленцев та ін., 1956; Крочко, 1993; Загороднюк, Ткач, 1996; Zagorodniuk, 1998a). Традиційна назва ряду – Chiroptera Blumenbach, 1779) – не типіфікована і заміщена уніфікованою назвою Vespertilioniformes з типовими родиною Vespertilionidae Gray та родом *Vespertilio* Linnaeus (Загороднюк, 1998a). Ряд представлений в фауні Європи підрядом "Microchiroptera" та двома надродинами – Rhinolophoidea (s. l.) і Vespertilionoidea (s. l.) з двома відповідними їм родинами.

Родина Rhinolophidae Gray, 1825 — підковоносі

Описана як "Rhinolophina Gray, 1825" з типовим родом *Rhinolophus* Lacépède. Родина представлена у фауні регіону єдиним родом *Rhinolophus* Lac. з номінальної підродини Rhinolophinae (s. str.). Родина в межах регіону є повністю "червонокнижною", всі види рідкісні осілі.

Під Rhinolophus Lacépède, 1799 — підковоносу

Syn.: ЛАТ – [немає], УКР – підковики. Описаний як рід, синонімія вкл. 7 назв. Типовий вид – *Vespertilio ferrum-equinum* Schreber. В роді бл. 65 видів, у фауні регіону – 2+1? види. Окрім двох "звичайних" видів, є суперечні згадки про знахідки в Криму *R. euryale* Blasius; на південних межах ймовірні знахідки (зальоти) *R. blasii* Peters та *R. mehelyi* Matschie.

---

⁶ Порівняльний аналіз усіх охоронних категорій кажанів української фауни подано у спеціальному повідомленні в останній (довідковій) частині збірки (розд. 6).

1. *Rhinolophus hipposideros* (Bechstein, 1800) — підковоніс малий

Сyn.: ЛАТ – [немає], УКР – "підковик малий". Описаний як "*Vespertilio ferrum-equinum minor* Kerr 1792" (non Kerr 1792) та як "*Vespertilio hipposideros*" за матеріалами з Франції, синонімія вкл. 25 назв, з території Східної Європи нових описаних форм немає. Звичайний, але малочисельний вид, типовий мешканець підземних порожнин. Охоронний статус: VU.

2. *Rhinolophus euryale* Blasius, 1853 — підковоніс південний

Сyn.: ЛАТ – [немає], УКР – [немає]. Описаний як наводиться, за матеріалами з Італії, синонімія вкл. 9 назв, з території Східної Європи нових форм не описано. У фауні України – одна суперечна знахідка в Криму (Карадаг: Zagodniuk, 1999); в печерах Південної Європи і Кавказу утворює значні скупчення. Охоронний статус: VU.

3. *Rhinolophus ferrumequinum* (Schreber, 1774) — підковоніс великий

Сyn.: ЛАТ – "*R. ferrum-equinum*", УКР – "підковик великий". Описаний як "*Vespertilio ferrum-equinum*" за матеріалами з Франції, синонімія вкл. 28 назв, з території Східної Європи нових описаних форм немає. Чисельність цього виду менша, з роками скорочується (Zagodniuk, 1999). Охоронний статус: не має.

Родина Vespertilionidae Gray, 1821 — лиликові, або гладконосі

Описана як "*Vespertilionidae Gray, 1821*" з типовим родом *Vespertilio* Linnaeus. У фауні регіону – представники двох підродин, довгокрильцевих (*Miniopterinae Dobson*) та лиликових (*Vespertilioninae s. str.*). У родині близько 300 видів, у регіоні 24 види 10 родів, частина з яких відома за одиничними знахідками на зимівлі (Крочко, 1992; Загороднюк, Ткач, 1996).

Підродина Miniopterinae Dobson, 1875 — довгокрильцеві

Описана як "*Miniopteri Dobson, 1875*" з типовим родом *Miniopterus* Bonaparte. У фауні регіону представлена одним рідкісним видом єдиного роду – *Miniopterus schreibersii* Kuhl, що на регіональному рівні визначає "червонокнижний" статус всієї підродини (Загороднюк, Ткач, 1996).

Під *Miniopterus Bonaparte, 1837* — довгокрильці

Син.: ЛАТ – [немає], УКР – довгокрили. Описаний як підрид роду *Vespertilio* L., синонімія вкл. власну назву. Типовий вид – *Vespertilio ursinii* Bonaparte (= *Miniopterus schreibersii*). В роді 8 видів, у фауні регіону – 1 вид.

4. *Miniopterus schreibersii* (Kuhl, 1817) — довгокрилець звичайний

Син.: ЛАТ – "*Miniopterus shreibersi* (Kuhl, 1819)"; УКР – довгокрил. Описаний як "*Vespertilio schreibersi*" за матеріалами з Румунії (Банат), синонімія вкл. 13 назв, з території Східної Європи нових описаних форм немає. Єдиний рідкісний вид роду, перелітний, ймовірно зник, останні спостереження у Закарпатті (Покинйчереда, 1991), відомі колонії у прилеглих до Закарпаття країнах. Місця перебування: підземні порожнини (карстові печери, штольні). Охоронний статус: не має, однак внесений до List 3, як і *Pipistrellus kuhli* ("Species of special European concern").

Підродина *Vespertilioninae* (s. str.) — лиликові

Лиликових кажанів східноєвропейської фауни поділяють на три триби, таксономічний обсяг яких загалом відповідає класичним родовим групам – *Myotis*, *Plecotus* та *Vespertilio* (seu *Vesperugo*): *Myotini* Tate, *Plecotini* Gray et *Vespertilionini* (s. str.). Єдиною очевидною розбіжністю сучасних класифікацій є невизначеність систематичного положення роду *Barbastella* Gray, який відносять як до *Plecotini*⁷ (напр.: McKenna, Bell, 1997), так і до *Vespertilionini* (Павлинов, 1987 та ін.; ця робота).

Триба *Myotini* Tate, 1942 — нічниці

Обсяг триби – один політипний рід *Myotis* Каур, який поділяють на низку груп підродового рангу. У деяких класифікаціях великих нічних (*Myotis* s. str.) протиставляють іншим (*Leuconoe* s. l.) у ранзі окремих родів (Menu, 1988). Згідно з результатами дослідження І. Дзевєріна (1995), до

---

⁷ У більшості визначників *Plecotus* та *Barbastella* також об'єднують у єдиний тезіон, протиставляючи їх іншим групам лиликових (напр.: Woloszyn, 1991; Покинйчереда, 1997).

рівня базальної радіації палеарктичних *Myotis* s. l. досягають групи *Myotis* (s. str.), *Paramyotis* (еволюція в напрямку ознак власне *Myotis*; певний компроміс зі схемою Фріндлі) та щільний конгломерат *Isotus* + *Selysius* + *Leuconoe*, з яких *Selysius*⁸ розглядається як вихідна група.

Враховуючи високий ступінь морфологічної, розмірної та екологічної диференціації "великих" і "малих" нічниць та відсутність проміжних форм, доцільно розглядати їх як окремі роди *Myotis* Каур та *Leuconoe* Воіе.

Pід Myotis Каур, 1829 — великі нічницї

Syn.: ЛАТ – [немає], УКР – нічвиди. Описаний як рід, синонімія вкл. власну назву. Типовий вид – *Vespertilio murinus* Schreber (non Linnaeus; = *Vespertilio myotis* Bork.). В роді та фауні регіону – 2 види номінативного підроду (Стрелков, 1972). значні зимові скупчення представників цієї групи знаходяться у підземних порожнинах Криму, Поділля та Закарпаття.

5. *Myotis blythii* (Tomes, 1857) — нічниця гостровуха

Syn.: ЛАТ – "*Myotis blythii*", "*Myotis oxygnathus* (Monticelli, 1885)", УКР – [немає]. Описаний як "*Vespertilio blythii*" за матеріалами з Індії (Раджпутан), синонімія вкл. 4 назви, з території Східної Європи нових описаних форм немає. Характерний вид у зимових підземних скупченнях (печери та штольні) кажанів Криму та Закарпаття. Охоронний статус: не має.

6. *Myotis myotis* (Borkhausen, 1797) — нічниця велика

Syn.: ЛАТ – [немає], УКР – [немає]. Описаний як "*Vespertilio murinus* Schreber, 1774" (nom. praeeoc., non Linnaeus, 1958) та "*Vespertilio myotis*" за матеріалами з Німеччини, синонімія вкл. 13 назв, з території Східної Європи нових описаних форм немає. Те саме, що для *Myotis blythii*, але поширення сягає далі на північ; один з найкраще досліджених видів. Охоронний статус: не має.

---

⁸ Кладистично *Selysius* виглядають більш просунутими порівняно з *Leuconoe*: дрібні, найбільш охоплена болоною задня кінцівка, тенденція до розвитку епіблеми, глибокий носовий протгин черепа, редукція сагітального гребеня, найбільша редукція малих премолярів і протоконулів.

Під *Leuconoe Boie, 1829* — малі нічниці

Суп.: ЛАТ – *Selysius* (part.), УКР – [левкони?]. Описаний як рід, синонімія вкл. близько 11 назв. Типовий вид – *Vespertilio daubentonii* Kuhl. В роді 60–70 видів та близько 7–8 підродів, у фауні регіону – 8 видів 4 підродів (окрім 6 "основних" видів, з території прилеглих до України країн відомі також види *M. caraccinii* та *M. brandtii*).

Підрід *Paramyotis* Bianchi, 1917 — довговухі нічниці

Суп.: ЛАТ – [немає], УКР – [немає]. Описаний як рід (?), первинно як *Nystactes* Kaup, 1829 (ном. праеосс., ном Gloger, 1827, заміщено новою назвою через 90 pp.), синонімія вкл. 2 назви. Типовий вид – *Vespertilio bechsteinii* Kuhl. У фауні регіону – 1 вид.

7. *Leuconoe (Paramyotis) bechsteinii* (Kuhl, 1817) — нічниця довговуха

Суп.: ЛАТ – "*Myotis bechsteini* (Kuhl, 1818)", УКР – Нічниця Бехштейна. Описаний як "*Vespertilio bechsteini*" за матеріалами з Німеччини (Гессен), синонімія вкл. 3 назви, з території Східної Європи нових описаних форм немає. Дуже рідкісний вид кажанів України та Східних Карпат (Крочко, 1975, 1990; Покиньючерда та ін., 1999). Рідкісний вид західних областей України, за останніх 50 pp. виявлено близько 10 особин (більшість – на зимівлі у підземних сховищах). Охоронний статус: VU.

Підрід *Isotus* Kolenati, 1856 — вйчасті нічниці

Суп.: ЛАТ – [немає], УКР – [немає]. Описаний як рід (?), синонімія вкл. власну назву. Типовий вид – *Vespertilio nattereri* Kuhl. У фауні регіону – 1 вид.

8. *Leuconoe (Isotus) nattereri* (Kuhl, 1817) — нічниця вйчаста

Суп.: ЛАТ – "*Myotis nattereri* (Kuhl, 1818)", УКР – нічниця Натерера. Описаний як "*Vespertilio nattereri*" за матеріалами з Німеччини (Гессен); синонімія вкл. 7 назв, з території Східної Європи нових описаних форм немає. Дуже рідкісний вид кажанів у фауні України. Охоронний статус: не має.

Підрід *Leuconoe* (s. str.) — водяні нічниці

Суп.: ЛАТ – [немає], УКР – [немає]. Описаний як рід (?), синонімія вкл. 2 назви. Типовий вид – *Vespertilio daubentonii* Kuhl. У фауні регіону – 3, в Україні два види.

9. *Leuconoe* (s. str.) *dasycneme* (Boie, 1825) — нічниця ставкова

Суп.: ЛАТ – [немає], УКР – [немає]. Описаний як "*Vespertilio mystacinus* Boie 1823" (пом. праеос., пом Kuhl) за матеріалами з Данії (Ютландія) та як "*Vespertilio dasycneme*" (пом. пов.); синонімія вкл. 4 назви, з території Східної Європи описано одну нову форму – *Myotis dasycneme major* Ognev 1923 за матеріалами з Воронежської обл. (Бобровський р-н). Надзвичайно рідкісний в Україні вид (Загороднюк, Ткач, 1996), зимує у підземних сховищах. Охоронний статус: VU.

10. *Leuconoe* (s. str.) *capaccinii* (Bonaparte, 1837) — нічниця середземна

Суп.: ЛАТ – "*Myotis capaccini*", УКР – [немає]. Описаний як "*Vespertilio capaccinii*" за матеріалами з Італії (Сицилія, тип в Британському музеї); синонімія вкл. 13 назв, описаних з території Східної Європи форм немає. Рідкісний вид, відомий з прилеглих до південно-західної частини України регіонів Румунії. Охоронний статус: VU.

11. *Leuconoe* (s. str.) *daubentonii* (Kuhl, 1817) — нічниця водяна

Суп.: ЛАТ – "*Myotis daubentoni* (Kuhl, 1819)", УКР – нічниця Даубентона. Описаний як "*Vespertilio daubentonii*" за матеріалами з Німеччини (Гессен); синонімія вкл. 12 назв, з території Східної Європи описано один таксон – "*Vespertilio volgensis* Eversmann 1840" з Нижньо-Новгородської обл. (Васильсурск; тип в ЗІН). Взимку рідкісний, влітку звичайний та фоновий вид кажанів річкових долин, насамперед у передгір'ях. Охоронний статус: не має.

Підрид *Selysius* Bonaparte, 1841 — селізієві нічниці

Суп.: ЛАТ – [немає], УКР – [немає]. Описаний як рід (?), синонімія вкл. 2 назви. Типовий вид – *Vespertilio mystacinus* Kuhl. У фауні регіону – 3 види, в Україні – два види: Брандтова нічниця досі не зафіксована, вказівки на поширення у Закарпатті нічниці Іконнікова помилкові (Zagorodniuk, 1998 b). Морфологічні межі між *Selysius* та *Leuconoe* нечіткі, Брандтова нічниця, що звичайно розглядається як вид-двійник вусатиків (Стрелков, 1983), виступає проміжною формою між вусатими (*mystacinus*) та водяними (*daubentonii*) нічницями.

12. *Leuconoe* (*Selysius*) *brandtii* (Eversmann, 1845) — нічниця Брандта

Суп.: ЛАТ – "*Myotis brandti* (Eversmann, 1845)", УКР – [нічниця північна?]. Описаний як "*Vespertilio brandti*" за матеріалами з Оренбурзької обл. (тип в ЗІН); синонімія вкл. 3 назви, з околиць Східної Європи (Оренбург) описана номінальна форма. Не зареєстрований в Україні вид, що зустрічається у прилеглих до Українських Карпат і Полісся регіонах, подібний до наступного виду. Охоронний статус: не має.

13. *Leuconoe (Selysius) mystacinus* (Kuhl, 1817) — нічниця вусата

Syn.: ЛАТ – "*Myotis mystacinus* (Kuhl, 1819)", УКР – [немає]. Описаний як "*Vespertilio mystacinus*" за матеріалами з Німеччини (?); синонімія вкл. 32 назви, з теренів Східної Європи описані: *Myotis mystacinus aurascens* Kuziakin, 1935 з Північної Осетії (Владикавказ; тип в ЗММУ) та *Myotis mystacinus popovi* Strelkov, 1983 (Крим, Керченський півострів; тип в ЗІН) (Стрелков, 1983). Малочисельний, але характерний для регіону вид, регулярно реєструється на зимівлі при обліках кажанів у печерах. Охоронний статус: не має.

14. *Leuconoe (Selysius) emarginatus* (Geoffroy, 1806) — нічниця триколірна

Syn.: ЛАТ – [немає], УКР – [немає]. Описаний як "*Vespertilio emarginatus*" за матеріалами з Франції (Арденни); синонімія вкл. 13 назв, описаних з території Східної Європи форм немає. Рідкісний вид, ймовірно, осілий вид, який в основному реєструють під час зимових обліків у печерах, однак чисельність на одне зимовище не перевищує 2–3 особин (Загороднюк та ін., 1997). Охоронний статус: VU.

Триба Plecotini Gray, 1866 — вуханеві

Описано як підродину "Plecotinae". Добре відокремлена група лилікових, що у вузькому розумінні обіймає тільки рід *Plecotus* Geoffroy. В широкому розумінні до них почасти відносять також широковухів.

Під Plecotus Geoffroy, 1813 — вухані

Syn.: ЛАТ – [немає], УКР – [немає]. Описаний як рід, синонімія вкл. 5 назв. Типовий вид – *Vespertilio auritus* L. В роді 4 види, у фауні регіону – 2 види (Стрелков, 1988), які в давніх регіональних зведеннях не визнавались і наводились як один політипний *Plecotus auritus* L. (Корнеєв, 1965 та ін.).

15. *Plecotus auritus* (Linnaeus, 1758) — вухань звичайний

Syn.: ЛАТ – [немає], УКР – вухань бурий. Описаний як "*Vespertilio auritus*" за матеріалами з Швеції; синонімія вкл. 26 назв, описаних з території Східної Європи форм немає. Звичайний, але малочисельний вид регіону, осілий, регулярно реєструється на зимівлях. Охоронний статус: не має.

16. *Plecotus austriacus* (Fischer, 1829) — вухань австрійський

Syn.: ЛАТ – "*Plecotus wardi* Thomas, 1911", УКР – вухань сірий. Описаний як "*Vespertilio auritus austriacus*" за матеріалами з Австрії (Відень); синонімія вкл. 5 назв, з південно-східних околиць регіону описано *Plecotus auritus macrobullaris* Кузиакін (Північна Осетія: Владикавказ; тип в ЗММУ) (Кузякин, 1965). Звичайний, але мало-чисельний вид регіону, зрідка реєструється на зимівлях. Охоронний статус: не має.

Труба Vespertilionini (s. str.) — лиликові

Одна з фонових груп кажанів, що представлена у місцевій рецентній фауні найбільшим числом відносно благополучних видів, більшість з яких – дендрофіли, схильні до синантропізму. Обіймає широковухів (*Barbastella*), вечірниць (*Nyctalus*) та лиликів у широкому розумінні (*Vespertilio* s. l.).

Під Barbastella Gray, 1821 — широковухи

Syn.: ЛАТ – *Barbastellus*, УКР – широковушки. Описаний як рід, синонімія вкл. 2 назви. Типовий вид – *Vespertilio barbastellus* Schreber. В роді 2 види, у фауні регіону – 1 рідкісний вид.

17. *Barbastella barbastellus* (Schreber, 1774) — широковух європейський

Syn.: ЛАТ – "*Barbastella barbastella*", УКР – "широковушка звичайна". Описаний як "*Vespertilio barbastellus*" за матеріалами з Франції (Бургундія); синонімія вкл. 4 назви, описаних з території Східної Європи форм немає. Рідкісний осілий вид, поширений по всій території України, більшість знахідок – з Подніпров'я, Криму та Карпатського регіону; на зимівлі регулярно реєструється у підземних порожнинах. Охоронний статус: VU.

Під Nyctalus Bowdich, 1825 — вечірниця

Syn.: ЛАТ – [немає], УКР – вечірниця. Описаний як рід, синонімія вкл. 5 назв. Типовий вид – *Nyctalus verrucosus* Bowdich (= *Nyctalus leisleri*), в роді не менше 5 видів, у фауні регіону – 3 види, з них два мають охоронний статус, всі перелітні.

18. *Nyctalus leisleri* (Kuhl, 1817) — вечірниця мала

Сyn.: ЛАТ – "*Nyctalus leisleri* (Kuhl, 1818)", УКР – вечірниця Лейслерова. Вид описаний як "*Vespertilio leisleri*" за матеріалами з Німеччини (Гессен); синонімія вкл. 6 назв, з території Східної Європи нові таксономічні форми не описано. Дуже рідкісний типовий перелітний вид, частина знахідок якого відома з лісостепової зони; в останні роки нових знахідок немає. Охоронний статус: не має.

19. *Nyctalus noctula* (Schreber, 1774) — вечірниця дозірна

Сyn.: ЛАТ – [немає], УКР – вечірниця руда. Описана як "*Vespertilio noctula*" за матеріалами з Франції; синонімія вкл. 17 назв, з території Східної Європи описано "*Nyctalus noctula princeps* Ognev, 1923" за матеріалами з Воронезької обл. (Бобровський р-н; Огнев, 1923). Звичайний нечисельний вид для річкових долин та передгірних широколистяних лісів, для якого характерно утворення великих виводкових колоній у дуплах дерев; перелітний, однак на півдні та у Закарпатті – осілий, зимує у надземних сховищах (будівлі та дупла дерев). Охоронний статус: не має.

20. *Nyctalus lasiopterus* (Schreber, 1780) — вечірниця велика

Сyn.: ЛАТ – "*Nyctalus siculus* (Mina-Palumbo, 1868)", УКР – вечірниця велетенська. Описана як "*Vespertilio lasiopterus*" за матеріалами з Італії; синонімія вкл. 6 назв, з території Східної Європи нових описаних форм немає. Надзвичайно рідкісний перелітний вид, відомий на небагатьма знахідками у центральних і східних областях та у Криму. Охоронний статус: не має.

Надпід Vespertilio s. l. — лилики

Vespertilio Linnaeus, 1758 – первинна назва усіх кажанів (Linnaeus, 1758), що тепер поширюється тільки на двоколірних лиликів (*Vespertilio* s. str.) або ж на лиликів, нетопирів та кожанів (*Vespertilio* s. str. + *Pipistrellus* s. l. + *Eptesicus* s. l.). Після розмежування головних груп палеарктичних кажанів ця назва була заміщена назвою *Vesperugo* Keyserling & Blasius, 1839, що залишалась широко вживаною до початку ХХ ст. (Браунер, 1911). На збереженні рангу єдиного роду лиликів та нетопирів наполягав О. Кузякін (1950; 1965), який підкреслював перехідний характер ознак між ними при залученні у таксономічний аналіз східних форм, а з європейських – *Hypsugo* (*Pipistrellus savii*) (див. також нижче).

Pið Pipistrellus Kaup, 1829 — нетопури

Суп.: ЛАТ – *Hypsugo Kolenati* (part.), УКР – [немає]. Описаний як рід, синонімія вкл. 17 назв. Типовий вид – *Vespertilio pipistrellus* Schreber. В роді бл. 50 видів (бл. 6–8 підродів), у фауні регіону – 4 види двох підродів, *Pipistrellus* (s. str.) та *Hypsugo Kolenati*, яким у дробних класифікаціях дають ранг окремих родів нарівні з *Eptesicus Rafinesque* та *Vespertilio Linnaeus*. Виступаючи проти подрібнення системи, О. Кузякін (1965) пропонує об'єднати нетопирів з кожанами та лиликами в єдиний рід *Vespertilio* s. l. і розглядати нетопирів як нетаксономічну групу дрібних лиликів⁹. Всі види нечисленні.

Підрід *Pipistrellus* (s. str.) — [малі] нетопири

21. *Pipistrellus* (s. str.) *pipistrellus* (Schreber, 1774) — нетопир карликовий

Суп.: ЛАТ – [немає], УКР – нетопир-карлик. Описаний як "*Vespertilio pipistrellus*" за матеріалами з Франції; синонімія вкл. 26 назв, з території Східної Європи нових описаних форм немає. Рідкісний перелітний вид. Охоронний статус: не має.

22. *Pipistrellus* (s. str.) *nathusii* (Keyserling, Blasius, 1839) — нетопир лісовий

Суп.: ЛАТ – "*P. nathusii*", УКР – нетопир Натузіуса. Описаний як "*Vespertilio nathusii*" за матеріалами з Німеччини (Берлін); синонімія вкл. 2 назви, з території регіону нових описаних форм немає. Рідкісний перелітний вид. Охоронний статус: не має.

23. *Pipistrellus* (s. str.) *kuhlii* (Kuhl, 1817) — нетопир середземний

Суп.: ЛАТ – "*Pipistrellus kuhli* (Kuhl, 1819)", УКР – нетопир Куля. Описаний як "*Vespertilio kuhlii*" за матеріалами з Італії (Трієст); синонімія вкл. 18 назв, з території регіону нових описаних форм немає. Рідкісний вид, поодинокі знахідки в Україні відносяться до північної межі ареалу (Крим, Приазов'я). Охоронний статус: не має, внесений до List 3, як і *M. schreibersii* ("Species of special European concern").

---

⁹ Така позиція прийнята і в одній зі статей цієї збірки (Полушина, 1998).

Підрід *Hypsugo* Kolenati, 1859 — лиликовидні нетопири

24. *Pipistrellus (Hypsugo) savii* (Bonaparte, 1837) — нетопир лиликовидний

Syn.: ЛАТ – "*Hypsugo savii*", УКР – нетопир кожанкоподібний. Описаний як "*Vespertilio savii*" за матеріалами з Італії (Тоскана); синонімія вкл. 17 назв, з території Східної Європи описаний *Amblyotus tauricus* Ognev, 1927 за матеріалами з Криму (Карадаг; тип в ЗММУ). Рідкісний вид, відомий за кількома знахідками у Криму та прилеглих регіонах. Охоронний статус: не має.

Рід *Eptesicus Rafinesque, 1820* — кажани

Syn.: ЛАТ – *Amblyotus* Kolenati (part., pro *E. nilssonii*), УКР – [немає]. Описаний як рід, синонімія вкл. 6 назв. Типовий вид – *Vespertilio melanops* Rafinesque (= *Eptesicus fuscus* Beauvois). В роді бл. 30–35 видів принаймні двох підродів, у фауні регіону – 2 види двох підродів, що є осілими і не мають охоронного статусу: *Eptesicus* (s. str.) та *Amblyotus* Kolenati.

Підрід *Eptesicus* (s. str.) — пізні кажани

25. *Eptesicus* (s. str.) *serotinus* (Schreber, 1774) — кажан пізній

Syn.: ЛАТ – [немає], УКР – [немає]. Описаний як "*Vespertilio serotinus*" за матеріалами з Франції; синонімія вкл. 22 назви, з південно-східних околиць Східної Європи описано дві форми – *Vesperugo albescens* Karelina, 1875 за матеріалами з Гур'ївської обл. Казахстану (nom. nudum) та *Eptesicus serotinus intermedius* Ognev, 1927 (Північна Осетія: Владикавказ; тип в ЗММУ). Фоновий вид більшості місцевостей у літній час, типовий синантроп. Охоронний статус: не має.

Підрід *Amblyotus* Kolenati, 1858 – північні кажани

26. *Eptesicus (Amb.) nilssonii* (Keyserling, Blasius, 1839) — кажан північний

Syn.: ЛАТ – "*Amblyotus nilssonii*", УКР – "кожанок північний". Описаний як "*Vespertilio kuhlii* Nilsson" (nom. praeocc., non Kuhl, 1817), "*Vespertilio borealis* Nilsson" (nom. praeocc., non Miller, 1776) та як "*Vespertilio nilssonii*" за матеріалами зі Швеції (?); синонімія вкл. 8 назв, з теренів Східної Європи нові таксони не описано. Рідкісний осілий вид, відомий в Україні за кількома згадками; карпатська популяція, ймовірно, ізольована від поліських (Покин'єчерета та ін., 1999). Охоронний статус: не має.

Pið Vespertilio Linnaeus, 1758 — лилики

Син.: ЛАТ – *Vesperugo* Keyserling & Blasius (part., =Vespertilionini), УКР – кажани, кожани. Описаний як рід, синонімія вкл. 7 назв. Типовий вид – *Vespertilio murinus* Linnaeus. В роді 3 види, у фауні регіону – 1 вид.

27. *Vespertilio murinus* Linnaeus, 1758 — лилик двоколірний

Син.: ЛАТ – [немає]; УКР – кожан двоколірний. Описаний як "*Vespertilio murinus*" за матеріалами з Швеції; синонімія вкл. 9 назв, зі східних околиць Східної Європи (Оренбург) описано *Vesperugo krashennikovii* Eversmann, 1853. Малодосліджений вид кажанів регіону. Охоронний статус: не має.

Висновки

Отже, у фауні регіону ряд представлений 27-ма видами двох родин. Із них 24 види відмічені у складі фауни України, ще два види (*Rhinolophus euryale* et *Myotis brandtii*), ймовірно, також наявні у фауні країни, однак дотепер надійних доказів цього немає.

Більшість видів представлена у фауні Східної Європи номінативними формами, що описані з інших регіонів (виняток – *L. brandtii* із Оренбургу). Внутрішньовидові таксони з теренів Східної Європи та її околиць описано лише для 8 видів (загалом таких таксонів 10): *Leuconoe dasycneme* (1), *L. daubentonii* (1), *L. mystacinus* (2), *Plecotus austriacus* (1), *Nyctalus noctula* (1), *Pipistrellus savii* (1), *Eptesicus serotinus* (2), *Vespertilio murinus* (1).

Найчисленнішими та найповніше представленими у зоологічних зібраннях групами є підковоноси, великі нічніці та вечірніці (17,5–20,1 %). Всі інші групи видів становлять незначну частку, що не перевищує 9,3 %; серед них найнижчі показники рясності мають малі нічніці та кажановидні нетопирі, частка яких у перерахунку на один вид становить близько 1 %. Понад 50 % усіх таксонів (8 видів, 4 роди, 2 підродини) мають, згідно з новим червоним списком Європи, категорію вразливих ("Vulnerable").

Література

1. *Абеленцев В. І., Попов Б. М.* Ряд рукокрилі, або кажани – Chiroptera / Фауна України. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. – Том 1: Ссавці, вип. 1. – С. 229–446.
2. *Браунер А.* Летуче миши Крима // Зап. Крымск. о-ва естествоисп. и любит. природы. – 1911. – N 1. – С. 1–13.
3. *Дзевєрін І. І.* Краніометрична мінливість і еволюція нічних (Chiroptera, Vespertilionidae; Myotis) Палеарктики: Автореф. дис. ... канд. біол. наук. – Київ: Ін-т зоол. НАНУ, 1995. – 24 с.
4. *Загороднюк І. В.* Вищі таксони ссавців у сучасній фауні України: склад, номенклатура та видове багатство // Доповіді НАН України. – 1998 а. – N 4. – С. 180–186.
5. *Загороднюк І. В.* Ключі до визначення вищих таксонів ссавців України і суміжних країн та принципи їх побудови // Вестн. зоології. – 1998 б. – Том 32, № 1-2. – С. 126–150.
6. *Загороднюк І. В.* Політипні види: концепція та представленість у теріофауні Східної Європи // Доповіді НАН України. – 1998 в. – N 7. – С. 171–178.
7. *Загороднюк І.* Таксономічна структура теріофауни степової зони України // Актуальні питання збереження та відновлення степових екосистем: Мат-ли міжнар. наук. конф., присвяч. 100-річчю заповідання асканійського степу (Асканія-Нова, 21–23 травня 1998 р.). – Асканія-Нова, 1998 г. – С. 274–277.
8. *Загороднюк І.* Охоронні категорії кажанів Східної Європи // Київ, 1998. – ця збірка.
9. *Загороднюк І. В., Ткач В. В.* Сучасний стан фауни та історичні зміни чисельності кажанів (Chiroptera) на території України // Доповіді НАН України. – 1996. – N 5. – С. 136–142.
10. *Загороднюк І., Покин'череда В., Киселюк О., Довганич Я.* Теріофауна Карпатського біосферного заповідника. – Київ: Ін-т зоол. НАНУ, 1997. – 60 с. (Дод. 5 до "Вестн. зоології").
11. *Загороднюк І. В., Покин'череда В. В.* Уніфікація научних названь вищих таксонов хордових животних (Chordozoa, Animalia) // Доповіді НАН України. – 1997. – N 11. – С. 160–166.
12. *Корнєв О. П.* Визначник звірів УРСР. – Київ: Рад. школа, 1965. – С. 1–236.
13. *Крочко Ю. І.* Рукокрылые Украинских Карпат: Автореф. дис. ... докт. биол. наук. – Киев: Ин-т зоол. НАНУ, 1992. – 34 с.
14. *Кузякин А. П.* Летуче миши. – Москва: Сов. наука, 1950. – 443 с.
15. *Кузякин А. П.* Отряд рукокрылые. Ordo Chiroptera // Бобринский Н. А., Кузнецов Б. А., Кузякин А. П. Определитель млекопитающих СССР. – Москва: Просвещение, 1965. – С. 79–116 (+ карти у додатку на С. 15–27).
16. *Огнев С. И.* Млекопитающие (обзор наиболее интересных форм) // Огнев С. И., Воробьев К. А. Фауна наземных позвоночных Воронежской губернии. – Москва: Новая деревня, 1923. – С. 93–173.
17. *Павлинов И. Я.* Отряд Chiroptera Blumenbach, 1779 – Рукокрылые // Павлинов И. Я., Россолимо О. Л. Систематика млекопитающих СССР. – Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – С. 33–48. – (Сб. Тр. Зоомуз. МГУ, Т. 25).
18. *Полушина Н.* Современное состояние и перспективы сохранения популяций летучих мышей Западного Подолья // Київ, 1998. – (ця збірка).
19. *Покин'череда В. Ф.* Польовий визначник кажанів України. – Рахів: Вид-во Карпатського заповідника, 1997. – 22 с.
20. *Покин'череда В. Ф., Загороднюк І. В., Постава Т., Лабоха М., Покин'череда В. В.* Нічниця довговуха та кажан північний (Mammalia, Chiroptera) на заході України // Вестник зоології. – 1999. – Том 33, № 6. – С. 115–120.
21. *Стрелков П. П.* Остроухие ночницы; распространение, географическая изменчивость, отличия от больших ночниц // Acta theriol. – 1972. – Vol. 17, Fasc. 28. – P. 355–379.

22. Стрелков П. П. Усатая ночница (*Myotis mystacinus*) и ночница Брандта (*Myotis brandti*) в СССР и взаимоотношения этих видов. Сообщ. 2 // Зоол. журн. – 1983. – Том 62, вып. 2. – С. 259–270.
23. Стрелков П.П. Бурый (*Plecotus auritus*) и серый (*Plecotus austriacus*) ушаны (Chiroptera, Vespertilionidae) в СССР. Сообщение 1 // Зоол. журн. – 1988. – Том 67, Вып. 1. – С. 90–101. + [Сообщение 2 // там само: Вып. 2. – С. 287–292].
24. Татаринов К. А. Фауна хребетних заходу України. – Львів : Вища шк., 1973. – 257 с.
25. Червона книга України. Тваринний світ. – Київ : “Укр. енцикл.”, 1994. – 464 с.
26. Corbet G. B. The mammals of the Palaearctic region: a taxonomic review. – London; Ithaca: Cornell Univ. Press., 1978. – 314 p.
27. Ellerman J. R., Morrison-Scott T. C. S. Checklist of Palaearctic and Indian Mammals 1758 to 1946. Tonbridge: Tonbridge Printers Ltd., 1951. – P. 1–810.
28. (Lina P.) Лина П. Написание и цитирование научных названий европейских видов рукокрылых // Київ, 1998. – (ця збірка).
29. Linnaeus C. Systema naturae. Regnum animaliae. – London, 1956 (1758). – 823 p.
30. McKenna M. C., Bell S. K. Classification of mammals above species level. – New York: Columbia Univ. Press, 1997. – P. I–XII + 1–547+.
31. Red data book of European vertebrates (final draft for review: November 28, 1997). – Strasbourg, 1997. – 154 p.
32. Wilson D. E., Reeder D.-A. M. (Eds.). Mammal species of the world. A taxonomic and geographic references. – 2nd edition. – Washington & London: Smithsonian Institution Press, 1993. – 1206 p.
33. Woloszyn B. W. Jaki to nietoperz? Polowy klucz do oznaczania nietoperzy krajowych. – Krakow: Krakowsk. Wydawn. Zool., 1991. – 55 p.
34. Zagorodnyuk I. Bats in the Lviv Natural History Museum: description and comparative analysis of the collection // Наук. зап. Львів. природозн. муз. НАН Укр. – 1998 а. – Вип. 14. – (in press).
35. Zagorodniuk I. V. Whiskered bats (*Myotis* ex gr. *mystacinus*) in Ukraine // M. Uhrin (eds.). Zbornik abstraktov / Abstracts: 2nd Intern. Conf. on Carpathian Bats (Narodny park Poloniny & Nova Sedlica, 28 aug. – 1 sept. 1998). – Nova Sedlica, 1998 b. – P. 13–14.
36. Zagorodniuk I. V. Taxonomy, biogeography and abundance of the horseshoe bats (Rhinolophidae, Mammalia) from the Eastern Europe // Acta zool. cracow. – 1999. – Vol. 42. – (in press).